

Перепелюк Тетяна Дмитрівна

доцент кафедри психології Уманського

державного педагогічного

Яковлєва Лілія Олегівна

магістрант Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини,

м. Умань

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

З початком навчання мислення стає визначальним у системі інших психічних функцій, що під його впливом інтелектуалізується й здобуває довірливий характер психічних функцій молодшого школяра.

Мислення учня молодшого шкільного віку знаходиться на переломному етапі розвитку. У цей період відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення, що додає розумовій діяльності дитини двоїстий характер: конкретне мислення, пов'язане з реальною дійсністю і безпосереднім спостереженням, уже підкоряється логічним принципам, однак відвернені, формально-логічні міркування дітям ще не доступні. Відповідно до класифікації Жана Піаже, цей етап розвитку дитячого мислення визначається як стадія конкретних операцій [1].

У цьому відношенні найбільш показове мислення першокласників. Воно дійсно переважно конкретне, спирається на наочні образи й уявлення. Як правило, розуміння загальних положень досягається лише тоді, коли вони конкретизуються за допомогою часткових прикладів. Зміст понять і узагальнень визначається в основному наочно сприйнятими ознаками предметів. У цьому віці мислення дитини тісно пов'язане з її особистим досвідом і тому найчастіше в предметах і

явищах вона виділяє ті сторони, що говорять про їхнє застосування, дію з ними [2].

В міру оволодіння навчальною діяльністю й засвоєння основ наукових знань школяр поступово прилучається до системи наукових понять, його розумові операції стають менш пов'язаними з конкретною практичною діяльністю чи наочною опорою. Діти опановують прийомами розумової діяльності, здобувають здатність діяти «подумки» і аналізувати процес власних міркувань [3].

До спеціальних психологічних досліджень, присвячених проблемі розвитку класифікації у дітей різного віку, слід віднести, насамперед, експериментальне дослідження Л. С. Виготського, в якому подано аналіз процесу створення понять внаслідок класифікації об'єктів. У ньому експериментально було представлено роль слова як засобу узагальнення, а також охарактеризовано етапи переходу від сприймання й групування дітьми комплексів до утворення понять про них [4].

З розвитком мислення пов'язане виникнення важливих новоутворень молодшого шкільного віку: аналізу, внутрішнього плану дій, рефлексії.

Характеризуючи особливості мислення дитини в «першому шкільному віці», тобто молодшого школяра, Л.С. Виготський відзначав, що дитина «ще недостатньо усвідомлює власні розумові операції і тому не може повною мірою опанувати ними. Вона ще малоздібна до внутрішнього спостереження, до інтроспекції... Тільки під тиском суперечки й заперечень дитина починає намагатися виправдати свою думку в очах інших і починає спостерігати власне мислення, тобто шукати й розрізняти за допомогою інтроспекції мотиви, що її ведуть, і напрямок, якому вона спрямовується. Намагаючись підтвердити свою думку в очах інших, вона починає підтверджувати її і для самої себе» (Виготський Л.С., 1984, т. 4, с. 88).

Таким чином, молодший школяр тільки починає опановувати рефлексію, тобто здатність розглядати й оцінювати власні дії, уміння аналізувати зміст і процес своєї розумової діяльності.

Здатність до рефлексії формується й розвивається в учнів при виконанні дій контролю й оцінки. Усвідомлення дитиною змісту власних дій стає можливим тільки тоді, коли вона уміє самостійно розповідати про свою дію, докладно пояснювати, що і для чого вона робить. Адже добре відомо: коли людина пояснює щось будь-кому іншому, вона сама краще починає розуміти те, що пояснює. Тому на початку навчання будь-якій дії (математичній, граматичній й ін.) необхідно вимагати від дитини не тільки самостійного й правильного виконання цієї дії, але і розгорнутого словесного роз'яснення всіх здійснюваних операцій.

Для цього в процесі дій учневі варто задавати питання про те, що вона робить, чому робить саме так, а не інакше, чому її дія правильна тощо.. Дитину потрібно просити зробити й розповісти так, щоб «усім було зрозуміло». Подібні питання рекомендується задавати дитині не тільки в тих випадках, коли вона припустить помилку, а постійно, привчаючи її докладно роз'яснити й обґрунтувати свої дії.

Можливо також використання ситуації групової розумової діяльності, коли аналіз рішення задачі діти проводять у парі, при цьому один з учнів виконує роль «контролера», що вимагає пояснити кожний крок рішення.

При традиційному навчанні новоутворення складаються в основному стихійно й у багатьох дітей не досягають необхідного рівня розвитку до кінця молодшого шкільного віку. Тому в умовах традиційної масової школи розвиваюча робота психолога в цьому напрямку (при обов'язковому співробітництві з учителями й батьками) буде особливо корисною.

Спрямовуючи зусилля на розвиток мислення дітей, варто орієнтуватися на їхні індивідуальні особливості (склад розуму, темп розумової діяльності і ін.). Крім того, необхідно мати на увазі і якісну своєрідність мислення дитини в молодшому шкільному віці. Так, наприклад, виявлено, що приблизно до 10 років у дітей активізуються переважно права півкуля і перша сигнальна система, тому більшість молодших школярів відносяться не до розумового, а до художнього типу. Це означає, що «фізіологічно молодші школярі — по суті, — «художники» (Петрунec В.П., Таран Л.Н., 1981, с. 65). Тому цілеспрямований розвиток теоретичного мислення дітей варто поєднати з не менш цілеспрямованим удосконалюванням мислення образного. «у людини, у якої у дитячі роки не сформувалося належним образом безпосереднє сприйняття навколишнього й наочно-образне мислення, може виявитися згодом односторонній розвиток, сформуватися надмірно відвернений, відірваний від конкретної дійсності характер» (Запорожець А.В., 1986, с. 257).

Література

1. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Избранные психологические труды.- М.: Просвещение, 1969. - С.102-108.
2. Костюк Г.С. Вопросы психологии мышления // Психологическая наука в СССР. – Т. 1. – М., 1959. - С. 357-440.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч.посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь / Собр. соч. в 6 т., Т.2. – М.: Педагогика, 1982. – С. 5 – 361.